

Ιστορία οικογένειας Στορνάρη

- Ν.Στορνάρης (1778-1826): γιος του Ευθύμιου Στορνάρη, πρωτοπαλήκαρου του αρματολού Λάππα
- Αρματολός από το 1812 (34 ετών)
- Λάππας: εξεγείρεται στα Ορλωφικά (1770)
- Ακολουθούν κάψιμο χωριών για να στερηθούν εφοδίων οι Τούρκοι και καταφυγή αρματολών στα Επτάνησα – Εκκαθάριση Λάππα

Διοίκηση και δράση Στορνάρη – συναγωνιστές οπλαρχηγοί: Γ. Λιακατάς, Ν.Μάνταλος, Χριστόδουλος Χ'' πέτρου (φωτογραφία)

- Χρηστή οικονομική διοίκηση
- Μύηση στη **Φιλική Εταιρεία** στα 1816
- Παρών στη **σύσκεψη Αγίας Μαύρας** (Λευκάδα) μαζί με τους Ανδρούτσο, Καραϊσκάκη, Βαρνακιώτη, Κίτσο Τζαβέλλα, Τσόγκα, Τομπάζη κ. ά.)
- Κύριοι συναγωνιστές: Γρ. Λιακατάς (γαμπρός του) – Ν.Μάνταλος
- Δράση Χρ. Χ''πέτρου (συνάντηση με Ναπολέοντα, 1812)

Καραϊσκάκης: αμφιλεγόμενος αγωνιστής; Βλέψεις για τα Άγραφα – Νίκες

- Ο Καραϊσκάκης, παραβαίνοντας το εθιμικό σύστημα διαδοχής στο αρματολίκι, διεκδικεί την αρχηγία στα Άγραφα
- Δύο παράλληλοι και ενίοτε αλληλοσυγκρουόμενοι στόχοι: υπηρετεί τον Αγώνα του '21, αλλά διατηρεί έντονες τοπικές βλέψεις για το αρματολίκι των Αγράφων
- Υποστήριξη από Στορνάρη: *«Συνήργησα να λάβει τα Άγραφα ο Καραϊσκάκης, διότι αυτός μόνος δύναται να τα βαστά και ελεύθερα. Αν βοηθούσα τους Μπουκουβαλαίους, ως ανάξιοι ήθελαν προ καιρού τα παραδώσει εις τους Τούρκους, ώστε εκείνοι και αυτούς να κυνηγήσουν και ημάς έπειτα να μας εξοντώσουν»* (Κασομούλης)
- Μάχη Σοβολάκου: διάλυση στρατού Κιουταχή μετά την Α' πολιορκία Μεσολογγίου → καθιέρωση Καραϊσκάκη

Παραδείγματα αρματολικής τοπικής αυτοδιοίκησης επί Τουρκοκρατίας

- (1823) Κάλεσμα Τούρκων για παράδοση → Συνάθροιση όλων στην πλατεία του κεφαλοχωριού Κούτσενα (σημερινά Στουρναρέικα) υπό τον Ν. Στορνάρη για συλλογική απόφαση: **καπάκια ή εγκατάλειψη περιοχής**, μαζί με τους αμάχους;
- (1822 ή 23) Η οικογένειά του στέλνεται στο νησί των Επτανήσων Κάλαμος, όπου και θα παραμείνει και κατά τη διάρκεια της Β΄ Πολιορκίας Μεσολογγίου

Επιθέσεις από Έλληνες στους πληθυσμούς Ασπροποτάμου – αντίδραση Στορνάρη

- Κατά την κάθοδο των πληθυσμών τον Ιούλιο του 1823, άμαχοι κάτοικοι Ασπροποτάμου δέχονται επιθέσεις και ληστείες από κατοίκους του αρματολικιού του Βάλτου (Αιτωλία) → ο Κασομούλης καταγράφει θλίψη, αλλά όχι εκδίκηση από πλευράς Στορνάρη

Η επιζήμια για τον Αγώνα στη Στερεά Ελλάδα δράση του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου

- Αναλαμβάνει τη γενική αρχηγία και του ένοπλου Αγώνα
- Επικυρώνει τοποθετήσεις αρματολών, όχι πάντοτε αξιοκρατικά
- Ανώτατο Όριο στρατολογίας
- Αρχηγός επιχειρήσεων, παρά την απόστασή του από τη σκηνή του πολέμου
- Απαγόρευση καπακιών

Η Δίκη Καραϊσκάκη

- Δυσaréσκεια Καραϊσκάκη, λόγω παραμερισμού του
- Αμφισβήτηση Μαυροκορδάτου από Καραϊσκάκη:
«Οι παλιοί αρματολοί ορκίστηκαν να σας κάμουν σκλάβους (ενν. με την τυφλή υποταγή τους στον Μαυροκορδάτο), και αν θέλετε ζητήσατε στρατολογία, να ιδήτε – σας συγχωρείται; Εμένα με ωργίσθησαν διότι δεν ηθέλησα να συμφωνήσω με αυτούς – να πνίξω τα δίκαιά σας. Ανοίξτε τα ομμάτιά σας, ιδέτε ποίους ακολουθάτε και εις τι γκρημνόν ετοιμάζουν να σας ρίψουν» (Κασομ., τόμ Β', 102)

Η Δίκη Καραϊσκάκη

- Ενοχοποίηση μέσω γραμμάτων του προς Οθωμανούς για διευκόλυνση διέλευσης, που μεταφέρει ο Βουλπιώτης (συσχετισμός τους με κάθοδο Ομέρ Βρυώνη στην Άρτα)
- Δίκη από σώμα οπλαρχηγών και πολιτικής Επιτροπής
- Υποστήριξη Στορνάρη: *«Κύριοι κριταί, αν έχομεν άλλα διδόμενα θετικά να καταδικάσωμεν τον άνθρωπον, καλώς· ει δε, με λόγια οπού είπεν – είναι αληθινόν ότι ημπορεί να είπεν, και περισσότερα ίσως εις ημάς. Μ' όλον τούτο ο Καραϊσκάκης συνηθίζει να λέγη λόγια πολλά· τον ηξεύρομεν. Τώρα να ιδούμεν αν είναι πράξεις»* (Κασομ, τόμ. Β', 121).
- Στη συνέχεια: *«Εκοίταξεν με βλέμμα συμπαθητικόν ο Καραϊσκάκης τον Στορνάρη»*.

Αντίδραση Καραϊσκάκη έναντι Μαυροκορδάτου

- *«Ε, ωρέ Μαυροκορδάτε, εσύ την προδοσίαν μου την έγγραψες εις το χαρτί, και εγώ ογλήγορα ελπίζω να σου την γράψω εις το μέτωπόν σου, (δια) να φανή ποίος είσαι! [Και κτύπησεν το μέτωπόν του με τα τέσσαρα δάκτυλα, δείχνων τον Μαυροκορδάτον] Εδώ! Λέγει. Έχετε υγείαν»*

Οι δρόμοι Στορνάρη – Καραϊσκάκη χωρίζονται προσωρινά

- Στορνάρης: επιστροφή στα Άγραφα και καπάκια
- Καραϊσκάκης: διεκδικεί ένοπλα και με διαπραγματεύσεις με τους Τούρκους το αρματολίκι Αγράφων, απορρίπτει πρόταση συνεργασίας Στορνάρη, παρ' ολίγο εμφύλια σύρραξη
- Προδοσία Ράγκου (ευνοούμενος Μαυροκορδάτου): πρόταση για συνεργασία με τους Τούρκους έναντι Καραϊσκάκη, που ο Στορνάρης αρνείται
- Εγκατάλειψη αρματολικιού, με τα χρήματα αγγλικού δανείου

Το Μεσολόγγι – Η θυσία

- Απρίλιος 1825: έναρξη Β΄ πολιορκίας Μεσολογγίου, από στράτευμα 20.000 ανδρών του Κιουταχή
- Δύο φάσεις: α) [15 Απριλίου](#) έως [12 Δεκεμβρίου](#) 1825, όπου ο Κιουταχής πολιορκεί μόνος του την πόλη χωρίς επιτυχία και β) [25 Δεκεμβρίου](#) 1825 έως τις [11 Απριλίου](#) 1826, όπου ενώνονται μαζί του οι δυνάμεις του Ιμπραήμ
- Ηρωϊκή αντίσταση κατοίκων και Φρουράς από αρματολικά σώματα (περίπου 4.000, σύνολο πολιορκημένων 10.000-12.000)
- Στορνάρης: ορίζεται Γενικός Αρχηγός, αλλά παραιτείται για λόγους υγείας
- Επιτροπή πολιτών: Ιω. Παπαδιαμαντόπουλος – Δημ. Θέμελης – Γ. Καναβός

Το τείχος του Μεσολογγίου – ο μηχανικός Κοκκίνης

Ενέργειες ενίσχυσης άμυνας

- Ενίσχυση τείχους
- «Βάπτιση» προμαχώνων του με ονόματα Ευρωπαίων και Ελλήνων αγωνιστών ανεξαρτησίας
- Ενίσχυση μικρών νησιών εντός Λιμνοθάλασσας (Βασιλάδι, Κλείσοβα)

Ο μηχανικός Μιχαήλ Κοκκίνης

Γενν. στη Χίο. Σπουδάζει στη Γαλλία. Διδάσκει μαθηματικά, σχέδιο και γεωδαισία στο Βουκουρέστι.

Σκαρίφημα σχεδίου Κοκκίνη

Φωτογραφία του από 27 Δεκεμβρίου 1826 σκαριφήματος του μηχανικού Μιχαήλ Π. Κοκκίνη (Εθνικόν Ιστορικόν Μουσείον Αθηνών). Τα υπό στοιχ. Α, Β, Γ είναι συμπληρωματικό έργο που είχε ζητήσει τότε ο Κοκκίνης να εκτελεστούν αλλά δεν εκτελέστηκαν.

Απόσπασμα Κασομούλη, *Ενθυμήματα* (Τόμ. Β', 332-333)

[Η παραμικρά δραστηριότης να ακολουθούσεν, ως προς τον ντουφεκισμόν εις κανέναν των προμαχώνων¹], αφήναν όλοι τα γουδιά τους, τους τετζερέδες, τα πετσιά, την καλύβα, την κάπα και έτρεχαν αφρισμένοι να πιούν (εχθρικόν) αίμα.

Οι τοποθετημένοι (π.χ.) εις εκείνον τον προμαχώνα², μόλις πυροβολούσαν το πρώτον, και πλέον η συρροή δεν τους έδιδεν αράδα [807] να πυροβολήσουν κατά των εχθρών.

Παύοντας ο δραστήριος πόλεμος, εδιηγείτο ο καθείς τα παράξενα της συμπλοκής· άλλος εδώ γελούσεν, άλλος εκεί· άλλος λαλούσεν³, άλλος τραγουδούσεν, άλλος χόρευεν, και επειδή οι Τούρκοι ήτον τόσοσ πλησίον και τα άκουγον, (η ευθυμία των) τους εσκλήρυνεν, και λύσιαζαν περισσότερον, από την μανίαν των.

Τον πληγωμένον τον έπαιρναν αμέσως πέντε - δέκα συντρόφοι του- τον συνόδευαν χαιρόμενοι. Η μεγαλυτέρα αισχύνη ήτον να δακρύση (κανείς), ή να κλαύση· ή να παραπονεθή ο πληγωμένος, ή να ειπή αχ, (η πληγή) τον πονεί! Ύβριζαν (μάλιστα) περισσότερον οι πληγωμένοι⁴, (και) διότι δεν ήτον εις κατάστασιν να πάρουν το δικαίόν τους⁵, παράγγελναν τους άλλους να το πάρουν (να εκδικηθούν δηλαδή). Αν (πάλιν) φονεύετο κανένας, άκουγες όλους:

- Γάμος χωρίς σφαχτά δεν γίνεται.

Τούτο είναι κοινή παροιμία εις τα παλικάρια των Ελλήνων παλαιόθεν. Τον έθαπταν, τον συγχωρούσαν - και πάλιν (εις) την εργασίαν και τον πόλεμον, αμέσως. <Οι πληγωμένοι (οι περισσότεροι) απέθνησκον>.

Ο πόλεμος είχε καταστήσει εις την ακοήν (των) ωσάν μία μουσική, και τόσοσ είναι αληθινόν (τούτο), ώστε αν κανένα μεσημέρι από την ζέστην έπαιναν (τον πόλεμον) τα δύο μέρη, ήτον το παν εις αθυμίαν.

Τέλος πολιορκίας – Έξοδος – Θάνατος Στορνάρη και άλλων

- Φεβρ. – Μάρτ. 1826: Ο κλοιός σφίγγει γύρω από την πόλη. Εγκατάλειψη βοήθειας μέσω του στόλου. Πείνα (διατροφή με φύκια, καβούρια, ποντίκια και γάτες)
- Απόφαση για την Έξοδο (Ορίστηκε για τη νύχτα του Σαββάτου του [Λαζάρου](#) προς Κυριακή των Βαΐων, δηλαδή 9 προς [10 Απριλίου](#))
- Έξοδος σε τρεις στήλες, υπό τους Δημήτριο Μακρή, Νότη Μπότσαρη και Κίτσο Τζαβέλα
- Επιζούν 1.300 της Φρουράς, μόνο ελάχιστα γυναικόπαιδα. Σκοτώνονται και μερικοί Φιλέλληνες (Ελβετός Μάγερ, Γερμανοί και Πολωνός στρατιωτικοί)

Απόσπασμα από Κασομούλη, Ενθυμήματα (Τόμ. Γ', 75)

(Περιστατικό κατά την προετοιμασία Εξόδου: φόνος και συγχώρηση)

(*Ανέκδοτον*). Διαβαίνοντας από τον δρόμον της οικίας του Νότη, ηύρα μίαν γυναίκαν και τρεις άλλους ασθενείς Μεσολογγίτας συρομένους και κυλιομένους εις την πλαταίαν¹. Η γυναίκα εκραύγαζεν· «που μας αφήνετε», όσον εδύνατο· οι ασθενείς έκλαιγαν. Την επίπληξα διά τις φωνές, αυτή εξακολουθούσεν· εβιάσθην και την έπιασα(!) με την λόγχην. Ακούγω μίαν φωνήν γνωστήν: «Νικολάκη, εσύ φονεύεις την μητέραν μου; - Ναί, λέγω, διότι θα μας προδώση». Εγνώρισα τον άνθρωπον, και ήτον ο ατρόμητος νέος και ήρωας πρώην σαλπικτής μας Γρηγόρης, Μεσολογγίτης· τον εφίλησα με δάκρυα κι εγώ και οι συντρόφοι, επί ποδός και με βίαν, πλην αδύνατον (ήτο) να βοηθηθή. Τον παρηγόρησα, και τον είπα να κρεμάση την τύχην του εις του Θεού το χέρι, καθώς και ημείς.

Τέλος πολιορκίας – Έξοδος – Θάνατος Στορνάρη και άλλων

- Φεβρ. – Μάρτ. 1826: Ο κλοιός σφίγγει γύρω από την πόλη. Εγκατάλειψη βοήθειας μέσω του στόλου. Πείνα (διατροφή με φύκια, καβούρια, ποντίκια και γάτες)
- Απόφαση για την Έξοδο (Ορίστηκε για τη νύχτα του Σαββάτου του [Λαζάρου](#) προς Κυριακή των Βαΐων, δηλαδή 9 προς [10 Απριλίου](#))
- Έξοδος σε τρεις στήλες, υπό τους Δημήτριο Μακρή, Νότη Μπότσαρη και Κίτσο Τζαβέλα
- Επιζούν 1.300 της Φρουράς, μόνο ελάχιστα γυναικόπαιδα. Σκοτώνονται και μερικοί Φιλέλληνες (Ελβετός Μάγερ, Γερμανοί και Πολωνός στρατιωτικοί)

Αποτίμηση Θυσίας Μεσολογγίου

- Γ. Βλαχογιάννης:

«[...] παράδειγμα ομόνοιας αδερφικής μαζί και εξαίσιας φιλοτιμίας, σαν ξωτικό ανθοβόλημα πρωτόγνωρης παλικαριάς, όπου ο ένας δίνεται θυσία στους άλλους, όπου οι πολλοί προσφέρονται χαρούμενοι σ' ένα σκοπό μονάχα [...]]»

- Η Άλωση του Μεσολογγίου αποτυπώνεται σε αρκετά δημοτικά τραγούδια και συγκινεί την ελληνική και ευρωπαϊκή κοινή γνώμη

Δημοτικό τραγούδι για την πτώση Μεσολογγίου

(Πηγή: Θ. Νημάς, *Ιστορία και Μνημεία των επαρχιών Τρικάλων και Καλαμπάκας από την αρχαιότητα ως σήμερα*, Θεσσαλονίκη, 2018, 138)

Ποιος θέλ' ν' ακούσει κλάματα, δάκρυα και μοιρολόγια,
να διάβει από τον Κάλαμο, τη μέση απ' του Βασιάρη,
ν' ακούσει τις καπετάνισσες όλου τ' Ασπροποτάμου,
που κλαίνε για τους άντρες τους, για τους καπεταναίους.

Στο περιγιάλι κάθονται, τα πέλαγα αγναντεύουν,
βλέπουν καράβια πού 'ρχονται, καράβια π' αρμενίζουν,
κι όλο συχνά τα ρώταγαν, συχνά τα εξετάζουν:

-Καράβια, τι εμάθατε από το Μεσολόγγι,
που πολεμούν οι Έλληνες κι αυτοί οι Στορναραίοι;
-Είν' τα μαντάτα μας πικρά, δεν είναι να τα πούμε.

Ο Λιακατάς σκοτώθηκε στης Κλείσοβας τη μάχη
κι ο Νικολός με τον Γιαννιό μέσα στο Μεσολόγγι.

Περαιτέρω δράση Καραϊσκάκη (συνοπτική επιλογή)

- Νίκη Αράχωβας (1826), μαζί με Χρ. Χ΄ πέτρου
- Αρχιστράτηγος ετερόκλητου στρατεύματος στην Αττική
- Αντιπαράθεση με τον ορισθέντα από την ελληνική διοίκηση ως Γενικό Αρχηγό, ναύαρχο Κόχραν, για λόγους τακτικής (κατά μέτωπο επίθεση έναντι ταμπουριών)
- Αλαζονική στάση Κόχραν

Διάλογοι Κόχραν – Καραϊσκάκη

(Κατά Κασομούλη, βλ. Κωστή Παπαγιώργη, Τα Καπάκια, 289)

- **Κόχραν** (στον Χ'' πέτρου) για τους Έλληνες:

«[...] όταν δεν θέλουν να κινηθούν δεν ημπορώ να τους ειπώ στρατιώτας, και ότι είναι καλοί μόνον δια κλέφτικαις δουλειαίς και δια να ψήνουν κοκορέτζια»

- Καραϊσκάκης (απάντηση):
“Ο αρχηγός [Σημ.: εννοεί τον εαυτό του] αποφάσισεν να βάλει εις πράξιν το σχέδιόν σου, και όλος ο στρατός θα κινηθή· πλην, επειδή οι Έλληνες δεν ακολουθούν εάν δεν ιδούν τον αρχηγόν εμπρός και πρώτον, δια το καλόν παράδειγμα, ως Στόλαρχος και ως ειδήμων, να έβγη από το καράβι και να εμβή εμπρός, και τότε να τρέξωμεν κοντά του έως εκεί που θέλει”

Γενική αποτίμηση δράσης αρματολών

- Παρά τις μεταξύ τους έριδες και αντεκδικήσεις, παρά τους εγωϊσμούς τους, οι οπλαρχηγοί ήταν αυτοί που πήραν πάνω τους τον Αγώνα και τον έφεραν εις πέρας
- Αδιάψευστο τεκμήριο ηρωϊσμού και πατριωτισμού το ότι, στην κρίσιμη στιγμή, οι ήρωες ανάμεσα στους αρματολούς δεν διστάζουν να θυσιάσουν τα πάντα: οικογένεια, περιουσία και τέλος την ίδια τους τη ζωή, λέγοντας απλά «το χρέος μου έκαμα».
- Καραϊσκάκης: *«Η πατρίς είναι μία· παντού είναι ο αυτός αγών· ή Ρούμελη ή Πελοπόννησος το ίδιο κάνει»* και
- *«Εγώ πεθαίνω. Όμως εσείς να είστε μονοιασμένοι και να βαστήξετε την πατρίδα»*

Ο αρματολός Στορνάρης και η χριστιανική πίστη

- *«Έχομεν ανέκαθεν παραγγελίαν από τους πάππους μας, εις τον εχθρόν μας όσον δυνάμεθα καλόν να κάμνωμεν, και ποτέ κακόν να μη ζητούμεν να τον γίνη. Αυτό το εβάσταξαν οι ιδικοί μου όλοι, και το βαστώ και εγώ. Τούτο το Ευαγγελικόν και ηθικόν αξίωμα μ' ευχαρίστησεν από όλα τα άλλα περισσότερο» (Κασομούλης, Ενθυμήματα)*

Παρετυμολογία

(Από διάλεξη Γερμανού ιστορικού που παρακολούθησα, στο πλαίσιο δράσεων συλλόγου ελληνοτουρκικής φιλίας στη Γερμανία):

Χρονογράφοι του 14^{ου} και 15^{ου} αι. θεωρούν ότι του Τούρκικο όνομα Ibrahim προέρχεται από το ...Πρίαμος!

Επομένως, δικαιολογούνται οι διεκδικήσεις τους στη Βυζαντινή επικράτεια, ως νόμιμες και πατρογονικές ...

Πρόκειται για μια πια ξεπερασμένη θεωρία, ακόμη και από Τούρκους ιστορικούς, αλλά ο ρόλος της στην εποχή της δεν πρέπει να παραγνωριστεί και φυσικά, είναι στρατηγική παραχάραξης που επαναλαμβάνεται ανά τους αιώνες.

Επιτύμβια στήλη πεσόντων στους πολέμους του 1821, του 1922 και του 1940 στη γενέτειρα του Ν. Στουρνάρη (Στουρναραίικα Πίνδου, υψόμετρο 900 μ.)

Πρόσθετα τεκμήρια

Έκθεμα από τη συλλογή Εθνικού Ιστορικού Μουσείου Αθηνών (Κτίριο Παλιάς Βουλής):

Τραπουλόχαρτα με μορφές αγωνιστών (Ουγγαρία, 1829).

Πρόκειται για αντικείμενα που πωλούνταν από φιλελληνικές εταιρείες στην Ευρώπη, προς όφελος των Ελλήνων.

Ίσως το τεκμήριο είναι κατάλληλο για λανθάνοντες συσχετισμούς: ο παράγων της αμφίσημης ευρωπαϊκής πολιτικής συγκυρίας (ευνοϊκή κοινή γνώμη έναντι αρνητικών αρχικά κυβερνήσεων), όπως συμβολικά θα μπορούσε να αντιπροσωπεύεται από ένα παιχνίδι χαρτιών, είχε καθοριστική συμβολή στην τελική έκβαση του Αγώνα.

Ειχ. 47. Παιγνιόχαρτα με μορφές αγωνιστών του '21 τυπωμένα το 1829 στην Ουγγαρία.

**«Οι αρματολοί»,
Έργο του Φώτη Κόντογλου (1948)**

